

**Ei-inhimillisten eläinten posthumanistiset kuvaukset Curzio
Malaparten romaanissa *Kaputt***

Daniel Pajunen

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuuden kandidaatintutkielma

Syksy 2019

Ohjaaja: Aino-Kaisa Koistinen

Opponentti: Milla Vesanen

Sisältö

Saatteeksi	2
1 Johdanto.....	4
2 Posthumanistinen luenta	7
3 Kaputtin posthumanistiset hetket ja kerronta	9
3.1 Inhimillisten ja ei-inhimillisten olentojen eroa hämärtävät rinnastukset	9
3.2 ”Isänmaa” – inhimillisen ja ei-inhimillisen unohdettu yhteys?	12
3.3 Ironia lajismien kritiikkinä.....	14
3.4 Häirikköeläimet ja ei-inhimillinen toimijuus	16
4 Lopuksi.....	20
Lähteet.....	22

Saatteeksi

Kirjallisuudella ja kirjallisuudentutkimuksella on rooli siinä, miten näemme meitä ympäröivät ei-inhimilliset eläimet ja miten kohtelemme niitä. Kirjallisuus muokkaa, rikkoo tai vahvistaa käsityksiämme maailmasta, sen olennoista ja olentojen välisistä rajanvedoista. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8; Lummaa & Rojola 2014, 21.) Kyse ei ole pelkästään siitä, miten ei-inhimillisistä eläimistä kirjoitetaan, vaan myös siitä, miten tulkitsemme näitä kirjoituksia. Jos lukijan ennako-oletus on, että romaanin ei-inhimilliset eläinhahmot toimivat kerronnassa metaforina ja symboleina, kohdeteksti suodattuu helposti tämän näkökulman läpi. Jos lukija taas osaa antaa ei-inhimillisille eläinhahmoille tilaa olla muutakin kuin ihmiseen alistaisesti suhteutettuja *toisia*, ”vain eläimiä” tai inhimillisten merkitysten vertauskuvia, voi kirjan sivuilla odottaa hyvin erilainen joukko olentoja. Kandidaatintutkielmani taustalla on oman lukijanäkökulmani muutos italialaisen Curzio Malaparten toiseen maailmansotaan sijoittuvan *Kaputt*-romaanin (1944) osalta. Olen muokannut ja tiivistänyt tutkielmani artikkelikäsitteistä, jota työstin syksyllä 2019 kandidaattiseminaarin rinnalla *Tutkimusartikkelin kirjoittamisen ja tieteellisen julkaisemisen työpaja* -kurssilla. Tutkielmamuotoa varten jaoin artikkelin neljään päälukuun ja karsin pois artikkelikäsitteistä alaviitteinä löytyvät *Kaputtin* alkukieliset lainaukset. Olen myös lisännyt tutkielmaversioon joitakin käsitteiden selityksiä sekä tämän saatetekstin.

Lukiessani *Kaputtia* ensimmäisen kerran vuonna 2017 kiinnitin huomion sen tapaan käsitellä ja käyttää ei-inhimillisiä eläimiä osana kerrontaa. Tuolloin tulkitin kirjan ei-inhimilliset eläinhahmot pääosin inhimillisten merkitysten metaforina ja symboleina. Saksalaista kenraalia vastaan Suomen Lapin joessa ”taisteleva” lohi oli metafora natseja vastaan taistelevista ja heidän julmista teoistaan kärsivistä ihmisistä. Varsan nimittäminen hevosen lapseksi tai villisian kutsuminen puolalaiseksi nelijalkaiseksi partisaaniksi, olivat vain antropomorfismia (eläinten inhimillistämistä) hyödyntävää symboliikkaa, eivät niinkään viittauksia konkreettisiin ei-inhimillisiin olentoihin.

Tutustuttuani posthumanistiseen teoriaan luin *Kaputtin* uudestaan. Posthumanismissa keskeistä on ihmiskeskeisyyden ja ihmisen yliveraisuuden kyseenalaistaminen sekä pyrkimys etsiä ei-hierarkkisia tapoja ymmärtää inhimillisen ja ei-inhimillisen välisiä suhteita (Lummaa & Rojola 2014a, 7–8). Toisella lukukerralla *Kaputt* olikin täynnä ei-inhimillisiä eläimiä – hevosia, poroja, koiria, susia, lintuja ja karpäsiä – jotka toimivat, kärsivät, kuolivat, hakivat turvaa ja selviytyivät sodan keskellä

usein siinä missä inhimillisetkin eläimet. Sodan kauhujen ja sotivan ihmisen julmuuden kritisoinnin ohella *Kaputt* tuntui muistuttavan, että ei-inhimilliset eläimet olivat läsnä ja vaikuttivat ihmisiin ja tapahtumiin myös toisen maailmansodan, yhden eurooppalaisen humanismin suurimman kriisin aikana. *Kaputt* tuntui alleviivaavan posthumanistista ajatusta: me ihmiset emme ole maailmassa yksin.

Curzio Malaparten kirjallisuutta ei ole tiedonhakuni perusteella juurikaan tutkittu posthumanistisesta näkökulmasta. Tutkielmassani lainaamani Franco Baldasso (2017, 2019) mainitsee tutkimuksessaan ei-inhimillisten eläinten tärkeän roolin *Kaputtissa* ja Malaparten teoksista löytyvän eettisen ajattelun, joka huomioi myös ei-inhimilliset eläimet. Baldasson tutkimuksen keskiössä ovat kuitenkin Malaparten *Kaputt*- ja *La Pelle* (1949) -teosten poliittiset ideologiat ja syyt miksi maailmansodan jälkeinen kulttuurieliitti torjui Malaparten Italiassa. Materiaalisen ekokritiikin yksi kehittäjä Serenella Iovino (2016) taas on sivunnut *La Pellen* kuvauksia toisen maailmansodan aikaisesta Napolista posthumanistiseksi tulkittavasta näkökulmasta. Koenkin artikkelikäsitelmälläni kaivautuvan siihen, mistä aiempi tutkimus on näyttänyt viitteitä, mutta mihin ei ole vielä paneuduttu tällä tarkkuudella. Laajemmassa kontekstissa pyrin tutkimuksellani tukemaan ajatusta, että vanhempiakin teoksia voi olla mielekästä lähestyä posthumanistisesta näkökulmasta. Kirjallisuushistoriamme ei välttämättä ole niin ihmiskeskeinen, kuin länsimaisen kirjallisuudentutkimuksen perinteen mukaan saattaa vaikuttaa.

Keskityn tutkielmassani pääosin *Kaputt*-teoksen ei-inhimillisten eläinten kuvauksiin. Tutkimusta voisi jatkaa analysoimalla tarkemmin romaanin inhimillisten eläinten kuvauksia ja vertailemalla niitä ei-inhimillisten eläinten kuvauksiin. *Kaputtista* löytyy useita kohtauksia, joissa ihmisiä kuvataan ei-inhimillisiksi eläimiksi tai niille kulttuurissamme varatuin sanoin. Romaanissa on myös kohtauksia, joissa pohditaan koneiden ja ihmisten suhteita sekä vastakkainasettelua. Näitäkin kohtauksia voisi olla mielekästä lähestyä posthumanistisesta näkökulmasta. Yksi jatkotutkimuksen mahdollisuus olisi laajentaa tutkielmassani käyttämäni tutkimustapaa *Kaputtia* seuranneeseen *La Pelle* -romaanin ja muihin Malaparten teoksiin kuten *Donna Come Me* -novellikokoelmaan (1940), jonka yhdessä tarinassa kertoja pohtii, miten hänen lemmikkikoiraansa kokee maailman ja kuvailee minkälainen koira itse haluaisi olla (Malaparte 2007, 49). Franco Baldasson (2017, 286 & 291) mukaan ei-inhimilliset eläinhahmot ovat läsnä myös Malaparten käsikirjoittamassaa ja ohjaamassa elokuvassa *Il Cristo proibito* (1951).

1 Johdanto

“Being” an animal in modern societies may be less a matter of biology than it is an issue of human culture and consciousness (Arluke & Sanders 1996, 9).

Erittelen ja analysoin tässä tutkielmassa posthumanistiseen teoriaan nojaten italialaisen Curzio Malaparten *Kaputt*-romaanin (1967 = KT)¹ ei-inhimillisten eläinten² kuvauksia. Romaanin kirjoittaja Curzio Malaparte, oikealta nimeltään Kurt Erich Suckert (1898–1957), oli italialainen sotilas, toimittaja ja kirjailija. *Kaputt* on Malaparten autofiktiivinen tiivistys siitä, mitä hän koki toisen maailmansodan aikana kiertäessään *Corriere della Sera*n sotakirjeenvaihtajana sotaa käyneissä maissa kuten Unkarissa, Puolassa, Romaniassa ja Suomessa. Suomennoksen esipuheen kirjoittanut kirjailija ja toimittaja Matti Kurjensaari, joka tunsi Malaparten, valmistaa lukijan kirjaan kertomalla, että *Kaputt* ei ole faktuaalista reportaasia, vaan totta ja tarua yhdistelevä fiktiivinen teos. (KT, 7–13.) *Kaputt* ei ole juoniveton romaani vaan enemmänkin laaja, temaattisesti koottu kokoelma kohtauksia ja lyhyitä tarinoita toisen maailmansodan aikaisesta Euroopasta. Kertoja, joka on usein pikemminkin tapahtumien todistaja ja kommentoija kuin aktiivinen toimija, esittelee lukijalle valtavan määrän toisistaan pääosin irrallisia hahmoja ja tilanteita. Tämä tekee romaanista samaan aikaan sekä hyvin rikkaan että haastavan kokonaisuuden analysoida.

Ei-inhimilliset eläimet ovat *Kaputt*-romaanin kohtauksissa läsnä ja keskiössä niin sodan rintamalla kuin sen kulisissa. Myös kirjan luvut on otsikoitu eläinlajien mukaisesti: Hevoset, Rotat, Koirat, Linnut, Porot, Kärpäset. Teoksessa on paitsi ei-inhimillisten eläinten havainnointia ja antropomorfismia myös kohtauksia, joissa ihmistä kuvataan ei-inhimillisen eläimen kaltaiseksi. Romaanissa on myös kohtauksia, joissa ihmiset kohtaavat ja puolustavat sekä asettuvat ei-inhimillisten eläinten puolelle ihmisiä vastaan sekä päinvastoin. Romaanista jää kokonaisuutena vaikutelma, että sen maailmassa ja sodan tapahtumien keskellä länsimaissa edelleen vahvana elävä dualistinen jako ihmisiin ja eläimiin sekä tätä noudatteleva hierarkia ainakin hetkittäin säröilee.

¹ Alkuperäisteos ilmestyi italiaksi vuonna 1944. Tutkielmassani viittaan vuonna 1967 julkaistuun Eila Kostamon suomennokseen.

² Käytän tutkielmassani posthumanistisen ajattelun mukaisesti ihminen–eläin-käsiteparin sijaan käsitteitä “inhimillinen eläin” ja “ei-inhimillinen eläin”. Vaikka nämä pidemmät käsitteet ovat hieman hankalia toistuessaan läpi tekstin, haluan niiden avulla muistuttaa lukijaa siitä, että myös ihminen on biologisesti eläinlaji muiden joukossa ja purkaa näin länsimaisen kulttuurin ei-inhimillisiä eläimiä syrjivää dualistista jako ihmisiin ja eläimiin. (Ks. esim. Aaltola 2013, 11-12 & 25; Lummaa 2013, 27–28.)

Posthumanistiseen teoriaan nojaten tutkin, mistä tämä tunnelma johtuu. Nostan *Kaputtista* esiin kerrontaa ja kohtauksia, joissa ei-inhimillisiä eläimiä esitetään muuten kuin perinteisen ihminen–eläin-dualismin ja vastakkainasettelun mukaisesti. Pohdin miten nämä kohtaukset tuovat esiin ja rikkovat lajismia³ sekä dualistista erottelua ihmisiin ja eläimiin. Osoitan myös, että Malaparten teos toimii hyvänä kantoaaltona nykykulttuurissa vallitsevien inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten suhteiden pohtimiselle.

Curzio Malaparte oli läpi elämänsä kiistanalainen ja poliittisesti hankala hahmo, joka viihtyi maailmanpolitiikan tapahtumien keskiössä ja siirtyi sulavasti yhden ideologian puoltajasta toiseen. Hän on tutkimuskohteena epäilyttävä hahmo, johtuen hänen nuoruutensa fasistivaiheesta. Malaparte liittyi nuorena Mussolinin fasistipuolueeseen ja tuki fasistien valtaannousua muun muassa päätoimittamalla fasistien kustantamia lehtiä. Malaparten suhde fasismiin on kuitenkin ristiriitainen. Hän vietti fasistihallinnon aikana yhteensä noin kaksi vuotta vankilassa ja arestissa ilmeisesti liian liberaalien näkemystensä vuoksi ja irrottautui myöhemmin puolueesta ja asettui vahvasti fasismia vastaan. (Serra 2011, 9–15; Indiana 2008, 172–174; Melender 2013, 56–61.) Tämä fasismiyhteys on tärkeä tiedostaa tutkittaessa Malaparten teoksia, jotta niihin osaa suhtautua sopivalla kriittisyydellä. Fasistiyhteydet olivat myös yksi syy miksi Malaparte torjuttiin sodanjälkeisessä Italiassa ja hänen kirjallisuutensa vaipui pääosin unohduksiin (Baldasso 2017, 279–280).

Viime vuosina kiinnostus Malaparten teoksiin on noussut etenkin Ranskassa (Baldasso 2017, 279–280; Sarkki 2011, 7). Malaparten proosasta on löydetty puolia, joita ei toisen maailmansodan jälkeisessä Italiassa ymmärretty tai haluttu kuulla (Baldasso 2017, 279–280). Esimerkiksi Franco Baldasso (2017, 2019) tuo esiin Malaparten ongelmallista menneisyyttä mutta perustelee myös vakuuttavasti, miksi *Kaputt* ja *La Pelle* ovat tutkimisen arvoisia teoksia myös tänä päivänä. Baldasso (2017, 281) esimerkiksi tulkitsee *Kaputt* ja *La Pelle* -romaanien kritisoivan totalitaristisia ideologioita päinvastoin kuin Malapartea omana aikanaan syytettiin. Edelleen Baldasson (mts. 280–283) mukaan *Kaputt* ja *La Pelle* kritisoivat teknologian kehityksen (sodan kontekstissa etenkin aseiden) väkivaltaisuuksia kaikelle luonnolle ja oliolliselle elämälle (creaturely life). Baldasson mukaan yksi Malaparten *Kaputt* ja *La Pelle* -teoksiin upotettu

³ Lajismi tarkoittaa tapaa sitoa yksilön arvo hänen edustamaansa lajiin. Lajismin mukaan toimiva yksilö ohittaa muiden lajien intressit suosiessaan oman lajinsa intressejä. (Singer 2013, 76; Lummaa & Rojola 2016, 20.)

ydinsanoma onkin, että posthumanistisessa maailmassa ei voi olla eettistä diskurssia, joka ei ottaisi huomioon kaikkea olennollista elämää (mts. 298.). Oma tutkielmani jatkaa osittain Baldasson havaintojen tutkimista paneutumalla *Kaputtin* ei-inhimillisten eläinten kuvauksiin ja niistä aukeaviin inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten välisiin suhteisiin.

Baldasson (2017 & 2019) lisäksi Malaparten tuotantoa ovat viime vuosina tutkineet esimerkiksi José Maurício Saldanha Alvarez (2019), joka on kirjoittanut Malaparten teosten koirahahmoista; Elisa Martínez Garrido (2016) puolestaan on tutkinut *La Pellen* (1949) kielen ekspressionistista ja dekadenssia kuvallisuutta. Ekokriittisestä ja posthumanistisesta näkökulmasta Malaparten proosaa on tarkastellut materiaalista ekokritiikkiä kehittänyt Serenella Iovino (2016). Iovino analysoi Malaparten *La Pelle* -teoksen sodanaikaisen Napolin fiktiivisiä kuvauksia, joissa inhimilliset ja ei-inhimilliset kehot ja tarinat sekoittuvat. Suomenkielistä kirjallisuudentutkimusta Malapartesta ei ole juuri julkaistu, mutta italiaksi *Kaputt*-romaanin on analysoinut suomalaisesta näkökulmasta Eero Saarenheimo (Saarenheimo 2005, 6–8). Jo tehdyn tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ainakin Malaparten *Kaputt* ja *La Pelle* -romaneilla on edelleen annettavaa hyvin erilaisista tutkimusnäkökulmista.

Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta *Kaputt* on kiinnostava teos myös siksi, että osa romaanista on kirjoitettu Suomessa. Malaparte viimeisteli Puolan ja Ukrainan rintamalla aloittamansa teoksen Suomessa viettämiensä kahden vuoden aikana, viimeistä ”Kärpäset”-lukua lukuun ottamatta, jonka hän kirjoitti palattuaan Italiaan kuultuaan Mussolinin kukistumisesta. (Malaparte 1948, x.) Suomi, suomalaiset ihmiset ja Suomen rajojen sisällä elävät ei-inhimilliset eläimet kuten porot, hevoset, hirvet, koirat, sudet ja lohet ovat romaanissa tärkeässä roolissa. *Kaputt* edustaakin Suomeen sijoittuvassa sotakirjallisuuden genressä harvinaisempaa, monitulkintaista kirjallisuutta, jonka keskiössä eivät ole pelkästään inhimilliset, vaan myös ei-inhimilliset eläimet.

Sivuan tutkielmassani paikoitellen romaanin kuvauksia toisesta maailmansodasta Suomessa sekä kohtia, joissa kuvataan Suomen rajojen sisällä eläviä inhimillisiä ja ei-inhimillisiä eläimiä. Tämä ei kuitenkaan johdu Suomeen sijoittuvien kohtausten suunnitelmallisesta suosimisesta, vaan siitä, että kyseiset kohtaukset kiinnittivät huomioni lukumetodina käyttämäni posthumanistisen luennan kautta.

2 Posthumanistinen luenta

Kaputt-romaanin tyyli jättää lukijalle paljon tulkinnanvaraa. Ei-inhimillisten eläinten kuvaukset on mahdollista lukea usein kirjallisuudentutkimuksen representaatiokeskeisen perinteen mukaisesti laajempina allegorioina ihmisten kokemuksista ja teoista – viittauksina johonkin symboliseen ja ”puhtaasti” inhimilliseen. Esimerkiksi Tommi Melender (2013, 53) nostaa Malaparten kirjallisuutta käsittelevässä esseessään esiin romaanin ei-inhimilliset eläimet eläinmotiivi-käsitteellä mutta tuntuu viittaavan nimenomaan ei-inhimillisten eläinten symboliseen arvoon. Tästä näkökulmasta katsottuna ei-inhimilliset eläimet ovat ikään kuin apuvälineitä tai kiertoilmaisuja, joiden kautta pyritään välittämään jotain inhimillisestä. Juuri tällaisesta symboliikkaa ja allegorioita hyödyntävästä kerronnasta *Kaputtia* on ylistänyt Melenderin lisäksi myös Milan Kundera (Melender 2013, 52–53; Kundera 2009, 161). Mutta jos tämän vaihtoehdon hylkää ja romaania lukee posthumanistisesta näkökulmasta ihmiskeskeistä perinnettä vastustaen, odottaa romaanin sivuilla valtava määrä olioita, ei-inhimillisiä eläimiä ja myös koneita sekä muita esineitä, jotka astuvat lukijan mielessä esiin yksilöllisinä materiaalisina olentoina. Nämä oliot kokevat, tekevät, haisevat, äännelevät, vaikuttavat, kärsivät, taistelevat hengestään ja kuolevat romaanin maailmassa. Ne haastavat inhimillisen eläimen – niin lukijan kuin romaanin hahmot – ja vastustavat sen halua pelkistää itsensä vain symboleiksi⁴ ja inhimillisten tarpeiden täyttäjiksi. Myös Franco Baldasso (2017, 284) on tulkinnut Malaparten pyrkivän osoittamaan *Kaputtissa*, että sen ei-inhimillisillä eläinhahmoilla on romaanissa oma historiansa: ne eivät ole vain inhimillisten merkitysten vertauskuvia.

Posthumanismi on moninainen ja muuttuva teoreettinen kokonaisuus, joka kyseenalaistaa ihmisen ylivertaisuuden suhteessa ei-inhimilliseen ja etsii ei-hierarkkisia tapoja ymmärtää inhimillisen ja ei-inhimillisen välisiä suhteita (Lummaa & Rojola 2014a, 7–8). Tutkielmani asemoituu *kriittiseen posthumanismiin*, jonka Lummaa ja Rojola (mts. 8) esittelevät ”kriittisten ja eettisten uudelleenjäsentelyjen projektina” tilanteessa, jossa humanismin perinteinen ajatus ihmisestä ”kaiken mittana” ei enää vastaa tieteen

⁴ Ajatukseen, että otan etäisyyttä eläinten symboliseen käyttöön kaunokirjallisuudessa, liittyy problematiikkaa. Kaunokirjallisuuden ei-inhimilliset eläimet ovat aina korkeitaan inhimillisten merkitysjärjestelmien heijastuksia siitä, miten ne koemme ja ymmärrämme (Lummaa 2010, 21). Tässä tutkielmassa ymmärrän ei-inhimillisten eläinten kuvaukset Karoliina Lummaan (2010, 28) ajattelun mukaisesti niiden ”edustamisena”. Vaikka ei-inhimilliset olennot ovat ihmiselle luultavasti aina *toisia*, joiden näkökulma ja toiveet jäävät saavuttamattomaksi, voimme pyrkiä huomioimaan paremmin niiden intressit ja monimuotoiset tavat olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Tätä ei-inhimillisten eläinhahmojen monimuotoista olemista ja vaikuttamista pyrin tuomaan esiin tutkielmassani *Kaputtin* maailman kautta.

todellisuuskäsitystä. Viimeistään globaalien ekologisen kriisin keskellä ihmiskunnalla on posthumanistisen ajattelun mukaan velvollisuus hylätä ihmiskeskeinen maailmankuva. Tätä muutosta puoltavat yhdestä suunnasta teknologian kehitys, joka haastaa ihmisen ja koneen välistä dualistista erottelua, toisesta taas esimerkiksi eläinten käyttäytymistä tutkiva etologia, joka purkaa oppositiota inhimillisen ja ei-inhimillisen eläimen välillä (Lummaa & Rojola 2014b, 16; Aaltola 2013, 13). Posthumanistinen tutkimus jaetaan usein tutkimuskirjallisuudessa kahteen haaraan sen mukaan, kumpaan ihmisen omalaatuisuutta haastavaan olioryhmään se keskittyy: koneisiin vai ei-inhimillisiin eläimiin (Lummaa & Rojola 2016, 20). Vaikka *Kaputt* käsittelee myös ihmisten ja koneiden välisiä rajoja, keskityn tutkielmassani vain ei-inhimillisten eläinten kuvauksiin.

Tutkielmassani posthumanistinen näkökulma tarkoittaa ennen kaikkea ihmiskeskeisyyden kyseenalaistamista sekä ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen erottelun kriittistä tarkastelua. Tulkintani mukaan *Kaputt*-teoksesta on luettavissa esiin ihmiskeskeisyyden ja ihminen–eläin-dualismin säröjä. Nostan ne esiin käyttäen metodina *posthumanistista luentaa*, jota Stefan Herbrechter ja Ivan Callus (2008) kehittelevät artikkelissaan *What Is a Posthumanist Reading?*. Kaksikon mukaan posthumanistinen luenta etsii kirjallisuudesta kohtia, joissa humanismi⁵ sen liittolaisineen (kuten ihmiskeskeisyys ja syrjivä lajismi) joutuvat uhatuksi. Posthumanistinen luenta tarttuu näihin kohtiin ja kysyy: Mitä tässä tapahtuu? Millainen vaihtoehtoinen käsitys ihmisyydestä, inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteesta tässä kohdassa piilee? (Herbrechter & Callus 2008, 97 & 100.) Posthumanistinen luenta siis etsii ja nostaa analysoitavaksi *posthumanistisia hetkiä* ja kerrontaa, joissa dualismit kuten ihminen–eläin, ihminen–kone, ihminen–luonto osoittavat neuvoteltavuutensa. Tällainen luenta haastaa ihmiskeskeisen kirjallisuuden ja luennan sen omin keinoin. Sen sijaan, että lukija pitäisi viimeiseen asti kiinni ajatuksesta, että kaikki kirjallisuudessa palvelee inhimillistä ja pitää yllä esimerkiksi kulttuurin ihminen–eläin-dualismia, posthumanistinen lukija näyttää, että näin ei ole. Hän etsii dualismien ja hierarkioiden säröjä ja viipyy niissä pohdiskellen, millaisesta, tekstissä jo piilevästä maailmasta ne kertovat. (mts. 100). Tällä lukumetodilla *Kaputtista* löytyy useita kohtauksia, joista aukeaa kiinnostavia näkymiä kulttuurissamme vallitseviin inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten välisiin suhteisiin ja rajanvetoihin.

⁵ Humanismin kritiikkiä on tehty myös humanismin sisällä aina jälkistrukturalismista lähtien. Posthumanismia voineekin pitää useiden eri teoriasuuntausten humanismin ihmiskeskeisyyttä tai ihmisen ylivertaisuutta kritisoivan ajattelun ”kattoterminä”. (Ks. esim. Koistinen A-K, Karkulehto S. 2018).

3 *Kaputtin* posthumanistiset hetket ja kerronta

Selkeyden vuoksi olen jakanut *Kaputtin* ei-inhimillisiä eläimiä posthumanistisesti kuvaavat hetket ja kerronnan neljään alalukuun sen mukaan, miten ne haastavat ihmiskeskeisyyttä ja ihminen–eläin-dualismia. Tekemäni jaot ovat osittain väkinäisiä, koska niissä käsittelemäni piirteet risteävät monella tapaa keskenään. Jako on kuitenkin tarpeellinen tutkielman selkeyden vuoksi. Olen pyrkinyt kokoamaan edustavan joukon posthumanistisia hetkiä ja erilaisia tapoja, joilla tulkitsen *Kaputtin* kritisoivan humanismin perinteen mukaista ihminen–eläin-dualismia ja sen mukaista hierarkiaa. Paljon on pitänyt jättää pois.⁶ Episodimainen rakenteensa myötä *Kaputt* sisältää hyvin monipuolisesti erilaista kerrontaa ja kohtauksia, mikä tekee sen erittelystä haastavaa.

Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi romaanin kohtauksia, joissa kertoja rinnastaa eri tavoin toisiinsa ei-inhimillisiä ja inhimillisiä eläimiä. Nämä kohtaukset voi tulkita ei-inhimillisen inhimillistämiseksi, mutta myös ihminen–eläin-dualismin kritiikiksi. Toisessa alaluvussa käsittelen isänmaa-sanana käyttöä romaanissa ja siitä aukeavia posthumanistisia tulkintoja inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten yhteenkuuluvuudesta. Kolmannessa alaluvussa näytän esimerkkejä ja analysoin, miten *Kaputt* kritisoi ei-inhimillisten eläinten hyväksikäyttöä ja lajismia ironian avulla. Viimeisessä alaluvussa esittelen vielä romaanin kohtauksia, joissa ei-inhimilliset eläinhahmot tuovat esiin toimijuuttaan ja lähenevät Elisa Aaltolan (2013b, 282) käyttämää häirikköeläimen-käsitettä. Esittelen käyttämiäni käsitteitä ja lähdekirjallisuutta analyysin rinnalla.

3.1 Inhimillisten ja ei-inhimillisten olentojen eroa hämärtävät rinnastukset

Kaputt-teoksen luvussa ”Hevosen isänmaa” kertoja matkaa kohti sodan rintamalinjaa Ukrainan maaseudulla ja pysähtyy yöksi hylättyyn taloon, jonka portin edessä makaa kuollut hevonen. Kuolleen hevosen haju sekoittuu kertojan valveuneen aiheuttaen sekavia unikuvia ja ajatuksia. Kertoja herää siihen, kun kuolleen hevosen varsa astuu huoneeseen, jossa hän on nukkumassa. Kertojan noustessa varsa pakenee pihalle. (KT, 43–44.)

⁶ En esimerkiksi käsittele lainkaan ”Hullu kivääri”-alalukua, jossa kerrotaan Belgradin pommituksesta Italian suurlähettilään Spin-koiran näkökulmasta, sillä sen kerronta poikkeaa niin paljon muusta romaanin kerronnasta. Alaluvussa kertoja kuvailee inhimillistään ei pelkästään pommituksista traumatisoituvan Spinin käytöstä vaan myös ajatuksia. (KT. 253–266.)

Varsa oli pannut maata kuolleen tamman viereen. Se tuijotti minua.
 – Asculta! huusin eräälle romanialaiselle sotilaalle joka kulki ohi vesisankoa kantaen. Sanoin hänelle että hän huolehtisi varsasta.
 – Se on kuolleen hevosen lapsi, sotilas sanoi.
 – Niin, sanoin, – se on kuolleen hevosen lapsi.
 Varsa tuijotti minua hieroen selkäänsä raadon kylkeen. Sotilas meni varsan luo, alkoi silittää sen kaulaa.
 – Täytyy viedä se pois emon luota, sekin mätänee jos se jää tänne. Siitä tulee ratsuväenosastosi maskotti, sanoin.
 – Niin, sotilas sanoi, – niin, eläinparka. Se tuo onnea ratsuväenosastolle. (KT, 44.)

Kohtausta edeltävät pitkät ja tarkat kuvaukset niin kuolleesta hevosesta kuin varsasta. Hevosella ja kohtauksella on selvästi kertojalle merkitystä. Huomion kiinnittää kuitenkin erityisesti varsan nimittäminen ”kuolleen hevosen lapseksi”⁷. Kutsumalla varsaa ihmisten jälkeläistä tarkoittavalla sanalla sotilas ja kertoja ikään kuin nostavat ei-inhimillisen eläimen sille vakiintuneelta ihmistä alemmalta paikaltaan vertaisekseen. Toiminnan ja sotatantereen keskellä keskustelevat kertoja ja sotilas toteavat varsan olevan jotain muuta kuin ”vain eläin”, joka ansaitsee huomion ja avun. Hevosesta ei puhuta kuolleen hevosen varsana, kuten tätä kohtausta edeltäneessä osiossa ja sen jälkeen. Koko romaanin kontekstissa varsan kuvaus lapseksi ja varsasta huolehtiminen rinnastuvat myös kohtauksiin, joissa kertoja kuvaa vanhempansa sodassa menettäneitä ihmislapsia (esim. KT, 184, 437).

Hieman vastaavalla tavalla kertoja rinnastaa ”Punaiset koirat” -alaluvussa kulkukoirat venäläisiin ihmisiin. Myös alaluvun otsikko viittaa tähän rinnastukseen. Poiketen kulttuurimme tavasta käyttää koira-sanaa ihmisen loukkaamiseen, kertoja päinvastoin tuntuu käyttävän koiraksi vertaamista kunnianosoituksena inhimillisille eläimille, jotka kärsivät saksalaisten aloittamasta sodasta. Kertoja kuvailee esimerkiksi, miten kulkukoirat pitivät hänelle seuraan hänen yöpyessään aurinkokukkapellolla:

Lauma nälkäisiä kulkukoiria tuli luokseni, ne nuuhkivat minua häntäänsä heiluttaen, ne olivat pikkuisia ukrainalaisia rakkeja, kellahtavakarvaisia, punasilmäisiä, vääräsäärisiä. Usein joku koirista pani maata vierelleni, nuoli kasvojani, ja joka kerta kun läheiseltä tieltä kuului askelten ääniä tai vähänkin voimakkaampi tuulenpuuska kahisutti viljapeltoa, koira alkoi hiljaa murahdella, ja minä sanoin sille: – Maata, Dmitri, ja minusta tuntui kuin olisin puhunut ihmiselle, venäläiselle ihmiselle. (KT, 231)

⁷ Alkukielisessä versiossa romaanissa käytetään lapsi-termin sijaan poikaa tarkoittavaa figlio-sanaa ja kuolleesta hevosesta feminiinistä cavalla-sanaa (Malaparte 1948, 33).

Ennen peltokohtausta kertoja kuvaa saksalaisten julmia tapoja kohdella venäläisiä siviilejä ja asettuu siviilien puolelle saksalaisia vastaan (KT, 229). Peltokohtauksen rinnastus inhimillisen ja ei-inhimillisen eläimen välillä saa vielä lisätehoa, kun saksalaiset sotilaat alkavat vainota koiria samaan tapaan kuin vihollisina pitämiään inhimillisiä eläimiä. Kerron tästä koirien vainoamisesta lisää häirikköeläimiä ja ei-inhimillisten eläinten toimijuutta käsittelevässä alaluvussa.

Romaanissa ei-inhimilliset eläimet ovat usein läsnä myös kuolleina ja tapettuina kehoina, tai kehonosina ihmisen käyttöä varten: saappaina, turkkeina, hanskoina ja ruokina. Kuten edellä hevosen raatoa, kertoja kuvaa muuallakin näitä ruumiita tarkasti. Hän myös rinnastaa niitä inhimillisten eläinten kehoihin. Krakovaan, ”puolalaiseen kuninkaanlinnaan”, sijoittuvassa kohtauksessa kertoja kuvaa ruokapöytään kannettavaa villisikaa seuraavasti:

Ovi aukeni, ja suunnattomalla hopeatarjottimella kannettiin sisään villisika, ylpeästi väijyksissä tuoksuvalla myrttivuoteella. Se oli villikarju jonka Keith, kenraalikuvermentin protokollapäällikkö oli tappanut kiväärinlaukauksella Lublinin metsissä. [--] Ja minä tunsin sydämessäni syntyvän hämärän sympatian jaloa puolalaista villikarjua kohtaa, Lublinin metsien nelijalkaista ”partisaania” kohtaan. Tummiin silmäkuoppien pohjalla loisti jotain hopeista ja verenkärvaista: kylmä purppuranhohto, jotain elävää ja salattua, miltei kuin suuren syvän roihun sytyttämä katse. Se oli sama hopean- ja purppuransekaisen hohde, jonka olin nähnyt valaisevan puolalaisten talonpoikien, metsänvartijoiden, työlaisten katseen Veikselin jokivarsilla, Tatra-vuoriston metsissä Zakopanessa, Randomin ja Czestochowan tehtaissa, Wieliczkan suolakaivoksilla. (KT, 77–78.)

Kertojassa herää sympatia kuollutta villisikaa kohtaan. Se syntyy ehkä hänen yhdistäessään eläimen kohtalon kotimaataan puolustaviin ihmisiin. Ei-inhimillinen eläin siis nostetaan antropomorfisen eli inhimillistävän katseen kautta inhimillisen tasolle ja sille annetaan inhimillisiä piirteitä, jotta sitä kohtaan voi kokea sympatiaa. Mutta toisaalta kohtauksen voi lukea myös sympatian villisian oman elintilan ja elämän puolustamista kohtaan, jota villikarjun tappajat eivät ole kunnioittaneet. Hetkeä myöhemmin ruokapöytään kannetaan ”puolalainen hanhi” ja kertoja rinnastaa mielikuvissaan myös sen kuoleman puolalaisten inhimillisten eläinten kuolemaan:

Olin kuulevinani komentoäänen, – Freur! ja kiväärinlaukausten äkillisen rätinän. Hanhi oli varmaan kaatunut pystypäin, katsellen suoraan kohti Puolan julmia sortajia. [--] Koin olevani hanhen puolella, enkä niiden jotka huusivat – Freur! enkä koko sen joukon joka sanoi: – Gans Kaputt! [--] hanhi kaatui kyljelleen kivääritulen satuttamana raunioiksi muuttuneita Varsovan asemahallin seinä

vasten, hymyili teloituskomppanialle. [--] Tunsin olevani hanhen puolella. (KT, 82–83.)

Kuten aiemmin kuolleen hevosen kohdalla, myös näissä kohdissa kertoja tehostaa ei-inhimillisten eläinten arvoa ja niiden tappamisen moraalittomuutta liittämällä niihin inhimillisten eläinten piirteitä. Tämä on toki mahdollista tulkita myös niin, että kertoja kritisoi ihmisten tappamista hanhen kautta antamalla itse hanhelle sen suurempaa arvoa. Vasten läpi romaanin ilmenevää kertojan tapaa sympatisoida ei-inhimillisiä eläimiä, tämä ei mielestäni kuitenkaan ole ainut, tai edes vakuuttavin tulkinta. Ajatuksen voi kääntää myös niin päin, että romaanin kuvaamassa sodassa ihmisten toisiaan kohtaan tekemät raakuudet nostavat esiin sen, miten ei-inhimillisiä kohdellaan muulloinkin. Ehkä vasta ympärillä tapahtuva ihmisten kärsimys saa kertojan säälimään myös ei-inhimillisten eläinten, hanhen ja villisian kohtaloa?

3.2 ”Isänmaa” – inhimillisen ja ei-inhimillisen unohtettu yhteys?

Yksi voimakkain *Kaputtiin* posthumanistista pohjavirettä tuova piirre on kertojan tapa käyttää *isänmaa*-sanaa. Sana esiintyy teoksen ensimmäisessä luvussa erilaisissa monitulkintaisissa yhteyksissä. Isänmaaksi kuvataan esimerkiksi hevosen ruumista ja kuolleen hevosen hajua (KT, 56). Kertojan kuvauksissa isänmaa on jotain ikiaikaista ja orgaanista, jonka romaanin maailmassa modernit, sotaa käyvät ihmiset ovat unohtaneet.⁸ Kertoja näkee myös unen, jossa ristiinnaulitaan hevonen. Yrittäessään ystävänsä kanssa tulkita untaan, hän sanoo “Meidän isänmaamme on hevonen” (KT, 68) ja pohtii “Eikö Kristus-hevosen kuolema voisi edustaa kaiken sen kuolemaa mikä on puhdasta ja jaloa ihmisissä?” (KT, 68.) Tässäkin kohdassa kertoja tuntuu viittaavan isänmaa-käsitteellä johonkin perustavanlaatuisen yhteyteen, jonka sotiva inhimillinen eläin on unohtanut tai menettänyt. Isänmaa-sanana merkitystä selitetään myös romaanin kohtauksessa, jossa kertoja tapaa romanialaisia sotilaita. Sotilaat ovat ottaneet vangikseen neuvostoliittolaisen sotilaan ja varastaneet häneltä saappaat.

- Kaunis saapaspari, sanoi aliupseeri, – katso domune capitān, miten upeat saappaat noilla ryssänsiolla on. [--] He ovat paremmissa pukimissa kuin me, sanoi aliupseeri osoittaen puhkikuluneita kenkiään ja rikkinäisiä housujaan.
- Se on merkinä siitä että heillä on parempi isänmaa kuin teillä, sanoin.

⁸ Tämä, tapa käyttää isänmaa-sanaa tuo mieleen myös universaalien alkuperäiskansojen Äiti maa –figuurin, jolla viitataan usein koko elämää ylläpitävään ja olennoista huolta pitävään luontoon. (ks. esim. Ahvenjärvi 2013) Malaparten ”isänmaan” voikin ehkä tulkita jonkinlaiseksi patriarkaaliseksi muunnelmaksi Äiti maa -myytistä.

- Noilla sioilla ei ole isänmaata, sanoi aliupseeri, – ne ovat kuin eläimiä.
- Eläimilläkin on isänmaa, minä sanoin, – paljon parempi isänmaa kuin meillä. Paljon parempi kuin romanialaisten isänmaa, kuin saksalainen isänmaa, kuin italialainen isänmaa. [--] Sotilaat ravistelivat päätään, puristivat huulensa yhteen. He olivat romanialaisia talonpoikia, eivätkä romanialaiset talonpojat tiedä mitä eläimet ovat; eivät tiedä, että eläimilläkin on isänmaa; eivät tiedä mitä koneet ovat, että koneillakin on isänmaa; että saappaillakin on isänmaa, paljon parempi kuin meillä. (KT, 49–50.)

Kohtauksen alussa isänmaa-sanaa liitetään perinteisiä, nationalistisia ajatuksia. Kertoja kuvaa vangin isänmaata paremmaksi, koska “se” on pystynyt tarjoamaan hänelle paremmat varusteet. Kohtauksessa puhuva sotilas pyrkii myös halventamaan vankia kuvaamalla häntä siaksi ja eläimeksi. Tällainen ihmisen yhdistäminen sikaan⁹, on yksi länsimaisen kulttuurin vanhimmista ja vahvimista ei-inhimillisen eläimen nimeä hyödyntävistä tavoista halventaa toista ihmistä.¹⁰ Romaanin kohtauksessa pilkkausyritys tuntuu kuitenkin menettävän merkityksensä vasten kertojan mystistä isänmaa-vastausta, joka ei pelkästään riko hierarkioita, vaan jopa nostaa ei-inhimilliset eläimet, koneet ja esineet sotivia inhimillisiä eläimiä korkeammalle. Vankikohtauksen voi tulkita esimerkiksi siten, että siinä ihmisen ylläpitämä lajismi ja ihminen–eläin-dualismi ikään kuin nousevat pintaan ja hajoavat kertojan kommentissa: kaikella on isänmaa, joten kaikki ovat jollain tapaa yhtä ja samaa ”materiaa”. Sanomalla, että eläimillä, koneilla ja saappailla on isänmaa, joka on ”meidän” isänmaata parempi, kertoja kääntää inhimillisen ja ei-inhimillisen hierarkian nurinpäin. Tämän voi romaanin maailmassa, toisen maailmansodan kontekstissa tulkita kritisoivan sotivan ihmisen julmuutta.

Vasten muualla romaanissa ilmenevää isänmaa-sanankäyttöä, vankikohtauksesta voi lukea myös kritiikkiä ihmisen pyrkimykselle erottaa itseään ei-inhimillisestä, joka on kriittisen posthumanismin keskiössä (ks. esim Raipola 2014, 36). Antti Salminen ja Tere Vadén (2018, 69–70) puhuvat inhimillisen ja ei-inhimillisen erottamattomasta yhteydestä ihmisen *napanuorana*:

”Kävellessään kahdella jalalla symbolista kieltään puhuen ihminen voi hetken vaikuttaa irralliselta kappaleelta, varsinkin jos ympäristö sallii tai on muokattu ihmisoloa mukavoittamaan. Mutta joka hetki näkymättömät napanuorat yhdistävät

⁹ Sikalajin konnotaatioista länsimaaisessa kulttuurissa ja niiden historiallisesta kehityksestä on kirjoittanut kattavasti esimerkiksi Elizabeth Atwood Lawrence (Atwood Lawrence 1993, 315–326).

¹⁰ Muita edelleen yleisiä, ei-inhimillisen eläimen nimiä hyödyntäviä tapoja halventaa inhimillistä eläintä ovat esimerkiksi apinaksi, koiraksi, loiseksi tai rotaksi nimittäminen, josta voi saada Suomessa jopa vihapuhetuomion (Arluke & Sanders 1996 178–179, 17; Rask 2012, 275).

hänet menneisiin, nykyisiin ja tuleviin olioihin, sekä ilmiöihin-asioihin, joita hän ei kielellään pysty kuvaamaan olioina.” (Salminen & Vadén 2018, 80)

Salmisen ja Vadénin ajattelua vasten *Kaputtin* kertojan puheessa isänmaasta voi löytää ajatuksen siitä, että ihminen on unohtanut isänmaansa, napanuoransa, monimutkaisen materiaalsen ja ilmiö-asioiden todellisuuden, joka sitoo hänet yhteen niin ei-inhimillisten eläinten kuin esineiden kanssa. Napanuoran tilalla ovat kulttuuriset ja valtiolliset rajanvedot, perinteinen nationalistinen käsitys isänmaasta, joka on romaanin maailmassa johtanut toiseen maailmansotaan.

Kertojan näkemys inhimillisen ja ei-inhimillisen välisestä suhteesta kyseenalaistaa ja asettuu vastaan kulttuurimme perinteistä tapaa nähdä ei-inhimillinen eläin inhimillisen negaationa, jota vasten ihminen rakentaa itsestään kuvaa parempana ja kehittyneempänä olentona (Aaltola 2013b, 279; Karkulehto ym. 2020, 1). Tätä tapaa tulkita *Kaputtin* kertojaa tukee Franco Baldasson (2017, 286-287.) näkemys, että kokonaisuutena *Kaputt* puhuu eettisen diskurssin puolesta, joka huomioisi kaiken olennollisen elämän. Baldasson havaintoihin ja omaan edellä esittämäni tulkintaan tukeutuen on mahdollista ehdottaa, että *Kaputt* pyrkii muistuttamaan siitä, että myös ihminen on irrottamaton osa luontoa, eläin muiden joukossa – tosin eläin, joka kykenee nationalistiseen vihanpitoon. Posthumanistisen lukutavan mukaisesti tulkiten tämän yhteyden kieltäminen tarkoittaisi romaanin maailmassa myös sen kieltämistä, mitä pidämme inhimillisenä¹¹ ja edelleen kieltäisi ihmiskunnalta sen perustavimman yhteyden maailmaan ja muihin olentoihin.

3.3 Ironia lajismin kritiikkinä

Kaputt kritisoi lajismiin perustuvaa ei-inhimillisten eläinten hyväksikäyttöä kertojan lyhyillä, ironisilla kommenteilla. Esimerkiksi Helsinkiin sijoittuvassa kohtauksessa päähenkilö ja tämän seuralaiset näkevät paikallisen turkisliikkeen ikkunassa englanninsetterin nahan. Kertoja kokee nahan nähdessään ”lievän kauhuntunteen” (KT, 193). Kertojan seuralainen espanjalainen diplomaatti kertoo seuraavaksi koirannahan yleisestä käytöstä Suomessa, erilaisten koirien nahkojen sopivuudesta hansikkaiden materiaaliksi ja toiveestaan viedä Espanjaan pari koirannahkarukkasia. Näihin, hieman

¹¹ Tätä näkökulmaa tukee myös romaanin kohtaus, jossa kertoja sijoittaa sotivan ihmisen ”epäinhimilliseen yksinäisyyteen”. (KT, 362.)

ironisina lukijalle välittyviin puheisiin kertoja vastaa vähintään yhtä ironisesti: ”Koirat ovat anteliaita” (KT, 193). Tähän lyhyeen kommenttiin ja sitä edeltäneeseen kohtaukseen tiivistyy paljon koko romaania lävistävästä ironisesta, hieman humoristisesta, mutta samaan aikaan jollain tapaa kärsivästä suhtautumisesta inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten epätasa-arvoon romaanin esittelemässä maailmassa.

Kertojan kommentin voi tulkita monella tapaa, mutta posthumanistiselle lukijalle siitä huokuu nimenomaan lajisman kritiikki – tapa, jolla inhimilliset eläimet hyväksikäyttävät ei-inhimillisiä eläimiä. Kommentin ironisuus kiteytyy siihen, että romaanin maailmassa koirat tai muutkaan ei-inhimilliset eläimet eivät ole anteliaita tai ainakaan romaani ei anna ymmärtää, että sen maailmassa koirayksilöt näin toimisivat. Ne on tapettu väkisin ja nahka otettu kysymättä lupaa, aivan kuten ihmiset yleisesti hyödyntävät ei-inhimillisiä eläimiä. Tällaisen luvan kysyminen tuskin onnistuukaan nykytiedon valossa. Anteliaisuus vaatii vapaaehtoisuuden anteliaalta, tai vähintään ymmärryksen luopumisesta toisen hyväksi. Vaihtamalla koiran tilalle minkä tahansa ihmisen hyötykäyttämän ei-inhimillisen eläinlajin voi kartoittaa kulttuurimme tapaa hyödyntää muita olioita ja laajemmin luontoa omien tarpeidemme mukaan ”lupaa kysymättä”: ”siat ovat anteliaita”, ”naudat ovat anteliaita”, ”linnut ovat anteliaita”, ”luonto on antelias”. Anteliaisuus-sana paljastaa myös länsimaisen kulttuurin luontosuhteen kierouden – ajatuksen luonnosta ihmisestä irrallisena “resurssina”. Ikään kuin ei-inhimillinen eläin tai laajemmin luonto voisi olla antelias tai mitenkään muutenkaan luovuttaa jotain ihmiselle. Niin kuin olemassa olisi jokin raja, jonka ylittäessä ”annettu” muuttuisi luonnon sijaan osaksi puhtaasti inhimillistä kulttuuria tai inhimillistä omaisuutta. (Salminen & Vadén, 69–72.)

Toisaalta koirannahkakohtauksessa esiin nousee myös yleinen kaksinaismoralismi, jossa lemmikiksi mielletyt ei-inhimilliset eläimet asetetaan muita korkeammalle (ks. esim. Arluke & Sanders 1996, 11–14). Kertoja kokee kauhun tunteen nimenomaan ”jaloksi” lemmikki- ja metsästyskoiraksi mielletyn koirarodun nahan nähdessään, ei muiden koiraeläimiin kuuluvien eläinten turkkien äärellä, joita liikkeen ikkunassa on näytillä. Tätä eri ei-inhimillisiin eläimiin eri tilanteissa kohdistuvan käyttäytymisen vaihtelevuutta kuvaa hyvin koirannahkakohtausta muutamaa sivua myöhemmin seuraava kohta. Kertoja seurueineen on viettämässä iltaa Helsingin kauppatorin reunalla Ruotsin lähetystössä, kun he havahtuvat ulkoa kuuluvaan ääneen: ”Äkkiä kantautui torilta outo ääni, ahdistunut tuskanhuuto” (KT, 217). Äänen aiheuttajaksi paljastuu jalkansa loukannut hirvi, joka verta vuotavana raahautuu vieressä

sijaitsevan presidentinlinnan portista pihalle, jonne myös kertoja seurueineen lähtee tilannetta ihmettelemään. Presidentinlinnassa nukkunut presidentti Risto Ryti (nimi on romaanissa kirjoitettu Ristu) tulee ulos tilannetta selvittämään ja alkaa hoivata hirveä:

Mutta Suomessa eläinten kunnioittaminen ei ole vain moraalisääntö, jota koko Suomen kansa ylevämielisesti noudattaa, se on valtiosääntö; ja hetkistä myöhemmin presidentti Ristu Ryti ilmaantui ovelle, yllään painava sudennahkaturkki ja korkea turkislakki päässä. Hän tervehti meitä sydämellisesti, meni sitten haavoittuneen hirven luo, kumartui tutkimaan murtunutta reittä ja alkoi hiljaa puhella sille samalla kun hyväili sen kaulaa hansikkaisella kädellä. – Lyön vetoa, de Foxa sanoi minulle, – että presidentin hansikkaat ovat koirannahkaa. (KT, 218.)

Hirvi nostetaan lopulta ambulanssiin ja kuljetetaan hoidettavaksi. Tässä kohtauksessa ironia tiivistyy ensin mainittuun ei-inhimillisten eläinten kunnioittamiseen ja heti sitä seuraavaan turkisvaatteiden kuvaukseen, jossa tuntuvat kaikuvan muutamaa sivua aiemmin mainitut sanat ”koirat ovat anteliaita” (KT, 193).

3.4 Häirikköeläimet ja ei-inhimillinen toimijuus

Elisa Aaltola (2013b, 282) määrittelee Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin teoriaan nojaten *häirikköeläimeksi* ei-inhimillisen eläimen, joka rikkoo ei-inhimilliselle eläimelle suhteessa ihmiseen annettua alisteista roolia. Häirikköeläin tuo esiin ei-inhimillisen toimijuuden ja vastustaa ihmisen tahtoa. *Kaputtista* löytyy muutamia häirikköeläimen määritelmän täyttäviä tai sitä läheneviä ei-inhimillisiä eläinhahmoja. Näistä ehkä selkein kohta sijoittuu romaanissa Suomen Lappiin. Lappia miehittävät saksalaiset sotilaat ovat innostuneet kalastamaan lohia aseiden avulla. Suurin osa lohista on paikallisten vitsailun mukaan paennut Venäjälle (KT, 364–365). Inarinjokeen on kuitenkin jäänyt yksi iso lohi, jota saksalainen kenraali on yrittänyt pyydystää perholla. Lohi on pitänyt saksalaista kenraalia pilkkanaan jo kymmenen päivää, mutta kenraali ei suostu luovuttamaan ennen kuin on saanut lohien pyydystettyä. Lohen ja kenraalin taistelua kuvataan seuraavasti:

Se [lohi] nykäisi rajusti ja odottamatta, kiskoi perässään vastustajaansa, raahasi häntä kohti alajuoksua. [--] Silloin vilkaisin kenraalia. [--] Hän näytti siltä kuin ei jaksaisi enää pitkään kestää vastustajansa hurjaa sinnikkyyttä. Ja jotain alkoi syntyä hänessä, tunsin sen, arvasin sen hänen kärsimättömistä eleistään, hänen raivon vääristämistä kasvoistaan, äänen painostaan, jolla hän vähän väliä huusi: – Achtung! Äänenpainossa oli loukattua ylpeyttä, hiipivää levotonta pelkoa. [--] Tästä täytyi tehdä loppu. Hänen arvovaltansa kärsi tästä, saksalaisen kenraalin arvovalta, kaikkien saksalaisten kenraalien, koko Saksan armeijan. *Sitä paitsi*

tämä oli ennakkotapaus Venäjää ajatellen.

Kenraali von Heunert kääntyi äkkiä Beandaschiin päin ja karjaisi yrmeällä äänellä: – Riittää! Ampukaa se!

– Jawohl! Vastasi Beandasch ja lähti. Hän laskeutui pitkin virtaa hitain, jämerin, raskain askelin, ja kun hän tuli lohen viereen, joka teutaroi vedessä riuhtoen kenraalia kohti alajuoksua, hän pysähtyi: veti pistoolin kotelosta, kumartui urhean lohen ylle, ampui aivan likeltä kaksi luotia sen päähän. (KT, 376–378.)

Vaikka lohi lopulta surmataa, se on ehtinyt ilmentää ei-inhimillisen eläimen tahtoa ja aiheuttaa hankaluuksia saksalaiselle kenraalille ja tämän joukoille useita päiviä. Edellä lainatussa kohtauksessakin se ehtii vastustaa kenraalia monta tuntia. Lohen toiminta herättää koskessa seisovassa kenraalissa muun muassa raivoa, pelkoa, ja loukattua ylpeyttä. Lohen toimintaa kuvataan myös käänteisesti verrattuna yleiseen kuvakseen kalastuksesta, jossa kärsivällinen kalastaja väsyttää lohta. Lohesta kasvaa sodan keskellä toimiva olento – yksilö, joka vastustaa ihmisten tahtoa ja vaikuttaa heidän tekemisiinsä hyvin konkreettisesti.

Lohista kertovassa alaluvussa on myös kiinnostava lajismia purkava piirre. Niin kertoja ja Inarin paikalliset ihmiset asettuvat kohtauksessa lohen puolelle kenraalia ja laajemmin kaikkia Lappia miehittäviä saksalaisia sotilaita vastaan. Esimerkiksi kertojan saapuessa täyteen varattuun majataloon, sen omistaja suhtautuu häneen heti lämpimästi ja avuliaasti kuultuaan, että kertoja on ”lohien puolelle”. Kohtauksessa kertoja jopa vertaa lohia kaikkiin Euroopan kansoihin, jotka kärsivät natsien aloittamasta sodasta ja julmuuksista (KT, 366). Lohien puolelle asettumiseen liittyy kuitenkin myös kaksinaismoralismia. Useat paikallisista ovat kalastajia tai rauhanaikana riippuvaisia lohia kalastamaan saapuvista matkailijoista. He pitävät lohien tappamista oikeutettuna, kunhan se tehdään ”reilusti”, ei esimerkiksi pyssyjen avulla. (KT, 365–366.)

Myös koirat ovat toimijoina läsnä Malaparten kuvaamalla sodan rintamilla. Jo mainitsemassani alaluvussa ”Punaiset koirat” kuvataan, miten neuvostoliittolaisten kouluttamat koirat ”hyökkäävät” saksalaisten panssarivaunuja kohti.¹² Tämä kohtausta seuraa aiemmin esittelemääni kohtausta, jossa kulkukoirat pitävät seuraa kertojalle auringonkukkapellolla.

– Die Hunde! Die Hunde! Koirat! Koirat! Huusivat kauhuissaan ympärillämme olevat sotilaat. Tuulen mukana kantautui riehakas villi haukunta, sutta takaa-ajavan koiralauman mekastus. [--] Ne olivat ”panssarintorjuntakoiria” joita venäläiset

¹² Neuvostosotilaat todella käyttivät koiria toisessa maailmansodassa *Kaputtin* kertojan kuvaaman mukaisesti. (Ks. esim. Ehrenburg 1942).

olivat kouluttaneet etsimään ruokansa panssarivaunujen vatsan alta. Ne tuotiin tulilinjalle kun hyökkäys oli tulossa, pidettiin nälässä päivän tai pari, ja heti kun saksalaisten panssarit lähtivät metsiköistä liikkeelle ja aukenivat viuhkaksi tasangolle, venäläiset sotilaat huusivat – posól, posól – ja päästivät koirat irti; koirien selkään oli kiinnitetty räjähdepanosreppu josta kohosi pitkä sytyttimellä varustettu pikkuista radioantennia muistuttava teräsantenni ja ne kiitivät ahneesti kohti panssarivaunuja päästäkseen hakemaan ruokaa saksalaisten panssarivaunujen alta; ne ryömivät panssarivaunujen alle ja nämä lensivät ilmaan. (KT, 237.)

Koirat toimivat kohtauksessa ihmisen hyväksikäyttämänä ja vastoin omaa parastaan. Näin ollen ne eivät täytä yhtä selvästi häirikköeläimen kuvausta kuin lohi, mutta ne haastavat hyvin konkreettisesti toiminnallaan saksalaiset sotilaat ja toimivat sodan osapuolina. Koirien toiminta saa lohen toiminnan tapaan saksalaiset pelkäämään niitä. Sotilaat alkavat vainota kaikkia koiria ja metsästää niitä. Tässä toiminnassa tiivistyy vaarallinen lajismien piirre – yksilön arvon sitominen lajiin ja kohtelu sen mukaan. Kaikki koirat ovat äkkiä ”pahoja”, vihollisia. Lajismien kautta koirat lähenevät useita romaanissa kuvattuja inhimillisiä eläimiä. Vastaavaa lajismien mukaista toiseuttamista ja erottelua hyviin ja pahoihin, arvokkaihin ja arvottomiin, likaisiin ja puhtaisiin, esiintyy muuallakin romaanissa. Neuvostoliittolaisia vihollisia nimetään sioiksi, juutalaisia nimitetään koiriksi ja rotiksi, natseja taas epäinhimillisiksi ja eläimellisiksi. Romaanissa ei puhuta suoraan natsien säätämistä eläinten oikeuksista, mutta näiden kohtien, etenkin juutalaisten kohtelua kuvaavien kohtausten taustalla kaikuu natsi-Saksan rotujaottelu.¹³ Natsien lajihierarkiassa osa ei-inhimillisistä eläimistä nostettiin inhimillisten eläinten rinnalle, kun taas osa ihmisistä rodullistettiin ja siirrettiin kokonaan eläinlajien hierarkian ulkopuolelle, hävitettävien tuholaiseläinten tasolle.¹⁴

Häirikköeläimet ovat läsnä myös romaanin lopetuksessa, joka hämmentää ihmisen kaikkivoipaisuuden sekaisin ei-inhimillisen toimijuuden kanssa. Kertoja on saapunut sodan runtelemaan Napoliin ja etsii janoisena vettä, josta on kaupungissa pula. Hän astuu pommituksista kärsineeseen baariin, joka on täynnä karpäsiä. Kun baarin omistaja lopulta suostuu antamaan kertojalle vettä, hän hätistelee karpäsiä juodessaan ja kiroaa niitä baarin omistajalle. (KT, 445.)

– Miksi te ette täällä Napolissa taistele karpäsiä vastaan? Meillä Pohjois-Italiassa, Milanossa, Torinossa, Firenzessä, vieläpä Roomassakin viranomaiset ovat järjestäneet kampanjan karpäsiä vastaan. Meidän kaupungeissamme ei ole enää

¹³ Malaparten fasismikytkösten takia on syytä mainita, että en ole oman tutkimukseni yhteydessä löytänyt viitteitä siitä, että Malaparte olisi tukenut rotusortoa myöskään fasismipuolueeseen kuuluessaan.

¹⁴ Ks. esim. Arluke & Sanders 1996, 132–165; Kaltio 2003; Saarikivi 2003.

yhtään ainutta kärpystä.

- Eikö Milanossakaan ole enää yhtään kärpystä?
- Ei, ei ensimmäistäkään. Me olemme tappaneet ne kaikki. Se on hygieenistä, välttyään infektioilta, sairauksilta.
- Niin mutta kyllä me täällä Napolissakin olemme taistelleet kärpäsiä vastaan, olemme käyneet suorastaan kärpässotaa. Jo kolme vuotta olemme käyneet sotaa kärpäsiä vastaan.
- Miten kummassa Napolissa sitten on vielä niin paljon kärpäsiä?
- Minkäs teette, signore, kun kärpäset ovat voittaneet! (KT, 445.)

Romaanin lopettavassa kohtauksessa inhimillisten eläinten kaikkivoipaisuus ei-inhimillistä häirikköeläintä vastaan taistellessa esitetään kyseenalaisena. Napolilaiset ovat käyneet sotaa kärpäsiä vastaan ja hävinneet. Kärpäsiä on kaikkialla kaupungissa. Kertoja on aiemmin kuvannut muun muassa talojen raunioissa pörrääviä kärpäspilviä (KT, 428). Baarikohtauksen voi tulkita toisaalta osoituksena inhimillisen eläimen sodan järjettömyydestä, jossa voittajia ovat lopulta vain raatokärpäset. Toisaalta lopetus toistaa myös dualistista inhimillisen ja ei-inhimillisen kilpailuasetelmaa, mutta koko romaanin kontekstissa siitä tuntuu uhkuvan myös romaanin tyylille ominaista ironiaa taistelun ja vastakkainasettelun keinotekoisuudesta ja haitallisuudesta. ”Kärpäset ovat voittaneet” kertoo jonkinlaisesta nöyrytyksestä ja osan hyväksymisestä; inhimillisen paremmuudesta luopumisesta ja toisaalta voimien ja keinojen loppumisesta sodan keskellä ei-inhimillistä häirikköeläintä vastaan pyristellessä. Tätä tunnelmaa tiivistää entisestään se, miten kertoja on hetkeä aiemmin ylistänyt Napolia paikkana, jossa edelleen on jäljellä jotain inhimillistä, jotain sellaista, mitä hän ei ole pitkiin aikoihin kohdannut sodan runtelemassa Euroopassa. Vaikka sota on aiheuttanut kaupungille ja sen asukkaille valtavia menetyksiä ja kärsimystä, vaikka kärpäset ovat voittaneet, napolilaisten – niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten eläinten – kuvataan jatkavan elämää kertojan mukaan heille ominaisella kyynisen toiveikkaalla, mutta myös elämää arvostavalla tavalla. Myös romaanin alussa useasti ilmenevä isänmaa-sana tekee paluun kertojan kuvatessa Napolia paikaksi, jossa hän vihdoin pääsee koskettamaan ”sydämellisten ihmisten isänmaata” (KT, 443).¹⁵ Tätä kautta ei-inhimillisen eläimen toimijuuden edessä nöyrytyminen, ei-inhimillisen häirikköeläimen rinnalla elon hyväksyminen ja edelleen ihmisen kaikkivoipaisuuden eetoksesta luopuminen yhdistyy hämärästi positiiviseen.

¹⁵ Tämän voi toki tulkita myös Napolin edustalla Caprin saarella asuvan kertojan kotiseutunostalgiaaksi, mutta tämä tulkinta ei mielestäni tee oikeutta läpi romaanin ilmenevälle tavalle käsitellä ei-inhimillisiä eläimiä.

4 Lopuksi

Asetin tutkielman alussa tavoitteekseni nostaa esiin posthumanistisen luennan avulla Curzio Malaparten *Kaputt*-romaanista kerrontaa ja kohtauksia, joissa ei-inhimillisiä eläimiä esitetään muuten kuin perinteisen ihminen–eläin-dualismin ja vastakkainasettelun mukaisesti. Vaikka *Kaputt* ei ole puhtaan posthumanistinen romaani, posthumanistisen, ei-inhimillisten eläinten kuvauksille herkän luennan avulla siitä on löydettävissä lukuisia kohtauksia, joissa inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten väliset rajat ja hierarkiat säröilevät tai jopa menettävät kokonaan merkityksensä. Näiden posthumanististen hetkien esiin nostamisen lisäksi tavoitteenani oli pohtia miten ne tuovat esiin ja rikkovat lajismia sekä tiukkaa rajanvetoa ihmisen ja muiden eläinten välillä.

Ei-inhimillisiä eläimiä nostetaan *Kaputtissa* inhimillisen eläimen rinnalle kutsumalla ja kuvailemalla niitä ihmiselle kulttuurissamme varatuin käsittein. Hevosen varsa on hetken ”lapsi”, joka vertautuu romaanin vanhempansa menettäneisiin ihmislapsiin. Eläimillä on isänmaa kuten ihmisillä – jopa yhteinen, kaiken elämän yhteen sitova isänmaa, jonka unohtamista romaanin kertoja kritisoi. Koirien tappamista nahan takia kuvataan ironisesti koirien anteliaisuutena ja villisian sekä hanhen tappaminen yhdistetään ihmisten teloittamiseen. Posthumanistisesta näkökulmasta luettuna romaani kritisoi lajismiin perustavaa olentojen hyväksikäyttöä paitsi esittelemäni ironian avulla myös asettumalla väkivaltaa harjoittavia sotilaita vastaan, niin inhimillisten kuin ei-inhimillisten eläinten puolelle. Merkille pantavaa on myös se, että ihmisen vertaaminen likaisina ja vähempiarvoisina pidettyihin ei-inhimillisiin eläimiin on *Kaputtissa* usein vähintäänkin neutraali, ellei jopa positiivinen asia eikä loukkaus kuten kulttuurissamme perinteisesti. Näiden monimuotoisten tapojen kautta inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten kuolema ja kärsimys sodan keskellä rinnastetaan romaanissa usein niin, että ne ovat yhtä ja samaa ”elämän” loukkaamista. Tämä havainto on linjassa Franco Baldasson (2017) huomion kanssa siitä, että Malaparten *Kaputtista* on luettavissa kaiken olennollisen elämän huomioivan eettisestä ajattelun puolustusta.

Myös romaanin kertojan monitulkintainen tapa käyttää isänmaa-sanaa, kääntää ihmisen ja ei-inhimillisten olentojen välisen hierarkian jopa ympäri. Isänmaa-sanan käytöstä *Kaputtissa* aukeaa syvää, posthumanistista ajattelua edustava mahdollisuus tulkita, että romaani pyrkii väittämään ihmisen unohtaneen yhteytensä häntä ympäröivään olentojen ja asioiden todellisuuteen. Edelleen romaanin voi jopa tulkita ehdottavan, että

sen maailmassa toinen maailmansota on osittain seurausta tästä yhteyden unohtamisesta. Romaanin maailmassa sota on väkivaltaa ja toisen – sekä inhimillisten että ei-inhimillisten eläinten – hallitsemiseen ja tuhoamiseen pyrkimistä. Juuri tätä inhimillisen eläimen julmuutta vastaan romaani tuntuu asettuvan sodasta kärsivien inhimillisten ja ei-inhimillisten eläinten puolelle.

On syytä painottaa, että *Kaputt* sisältää lukuisia kohtauksia, jotka toistavat ihminen–eläin-dualismia ja lajien välisiä hierarkioita. Kohtauksia, joissa ihminen ja eläin, inhimillinen ja ei-inhimillinen erotetaan toisistaan selkeästi eriarvoisina. Voisikin jopa väittää, että joissakin kohtauksissa, romaanin kertoja tuntuu unohtaneen hänen toisaalla painottaman viestinsä – ajatuksensa kaiken elämän tasapuolisesta kunnioittamisesta. Tämä epäyhdenmukaisuus tai ”unohtaminen” toimii hyvänä muistutuksena myös lukijalle ja tutkijalle. Kirjallisuuden tulkinnan ja kirjallisuudentutkimuksen perinne on niin vahvasti totuttanut meidät näkemään ei-inhimilliset olennot symboleina, metaforina, puhtaasti inhimillisen allegorioina, että emme välttämättä osaa kyseenalaistaa tätä näkökulmaa, vaikka kohdeteos tarjoaisi tähän kaikki edellytykset.

Kuten olen tässä tutkielmassa tehnyt *Kaputtin* kohdalla, posthumanistinen luenta voisi laajemminkin tarttua vanhempiin teoksiin. Tämä on yksi tapa, jolla posthumanistinen kirjallisuudentutkimus voi tukea muuta posthumanistista tutkimusta ja teorian kehittelyä. Kirjallisuudentutkimus voisi nostaa esiin historian teoksista löytyviä ihminen–eläin-dualismin säröjä – kohtauksia ja kerrontaa, jotka eivät mahdu kulttuurimme perinteisen ihmiskeskeisen ajattelun alle; osoittaa, että kulttuurimme ei ehkä ole koskaan ollutkaan niin ihmiskeskeinen, kuin miltä se suppeasta ei-inhimillisten eläinten symbolista arvoa painottavasta näkökulmasta vaikuttaa. Kun luennassa antaa tilaa ei-inhimillisille eläimille, niiden toimijuudelle ja samankaltaisuudelle verrattuna ihmiseen, voi teoksista löytää ihminen–eläin-dualismin säröjä, ihmiskeskeisyyden kyseenalaistavaa kerrontaa ja ei-hierarkisia tapoja nähdä eri olentojen välisiä suhteita. Tämän ohella kirjallisuuden teokset *Kaputtin* tapaan voivat toimia ajatuksen herättäjäni ja keskustelun avaajina siitä, miten näemme ja kohtelemme muita olentoja myös reaali maailmassa.

Lähteet

Kohdeteos

Malaparte, Curzio 1948. *Kaputt*. Roma-Milano: Aria d'Italia.

Malaparte, Curzio 1967. *Kaputt* [=KT]. (*Kaputt*, 1944.) Suom. Eila Kostamo. Jyväskylä: Gummerus

Muut lähteet

Aaltola, Elisa 2013a. Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? *Johdatus eläinfilosofiaan* Toim. Elisa Aaltola. Gaudeamus Oy. s. 9–27.

Aaltola, Elisa 2013b. Lopuksi: Kohti eläintä. *Johdatus eläinfilosofiaan* Toim. Elisa Aaltola. Gaudeamus Oy. s. 279–289.

Ahvenjärvi, Kaisa 2013. Äitimyyttejä ja äitisubjekteja. Sukupuolen ja kansallisuudenrepresentaatio saamelaisessa lyriikassa. *Kulttuurintutkimus*. 30 (4), (s.16-30).

Aikio, Aslak 2003. Kolmannen valtakunnan eläinoikeudet. *Kaltio*, 2/2003. Haettu 20.11.2019 osoitteesta: <http://www.kaltio.fi/vanhat/index8e29.html>

Alvarez, José Maurício Saldanha 2019. Forgotten communication: Humans and dogs in Curzio Malaparte's and Carlo Levi's literature. *Review of European Studies*. 11/1 s. 14-26.

Arluke, Arnold & Clinton Sanders 1996. *Regarding animals*. Temple University Press, Philadelphia.

Baldasso, Franco 2017. Curzio malaparte and the tragic understanding of modern history. *Annali D'Italianistica*. 35 s. 279–303.

Baldasso, Franco 2019. *Curzio Malaparte la letteratura crudele*. *Kaputt, La Pelle e la caduta della civiltà europea*. Rooma: Carocci editore.

Ehrenburg, Ilya 1942. Soviet using dogs to blow up tanks. *New York Times*. Haettu 20.11.2019 osoitteesta: <https://nyti.ms/1QLNHQx>

Herbrechter, Stefan & Ivan Callus 2008. What is a posthumanist reading? *Angelaki* 13/1. s. 95-111.

Indiana, Gary 2008. Curzio Malaparte. *Utopia's Debris. Selected Essays*. New York: Basic Books. s. 171–181.

Iovino, Serenella 2016. Bodies of Naples. A Journey in the Landscapes of Prosperity. Teoksessa *Ecocriticism and Italy: Ecology, resistance, and liberation*. Environmental cultures series. London: Bloomsbury Academic. s. 13-46.

Karkulehto, Sanna, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis 2020. Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman: Striving for More Ethical Cohabitation. *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. Toim. Sanna Karkulehto, Aino-Kaisa Koistinen & Essi Varis. New York: Routledge. s. 1–19.

Karkulehto, Sanna & Aino-Kaisa Koistinen 2018. *Posthuman(ist) Feminism*. Critical Posthumanism Network, 2018. Haettu 20.11.2019. osoitteesta: <https://criticalposthumanism.net/feminism/>

Kundera, Milan 2009. *Encounter*. (*Une Rencontre*, 2009) Kään. Linda Asher. New York: HarperCollins Publishers.

Lawrence, Elizabeth Atwood 1993. The Sacred Bee, the Filthy Pig, and the Bat Out of Hell: Animal Symbolism as Cognitive Biophilia. *The Biophilia Hypothesis*. Washington, D.C.: Shearwater. s. 301–341.

Lummaa, Karoliina 2010. *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Jyväskylä: Nykykulttuuri/Jyväskylän yliopisto.

Lummaa, Karoliina 2013. Vieraslajisuudesta vierasmaailmaisuteen – lintujen kohtaamisen uutta runousoppia. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 2/2013. s. 25–42.

Lummaa, Karoliina, Lea Rojola 2014a. Lukijalle. *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Turku: Eetos. s. 13–32.

Lummaa, Karoliina & Lea Rojola 2014b. Johdanto: Mitä posthumanismi on? *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Turku: Eetos. s. 13–32.

Malaparte, Curzio 1949. *La Pelle*. Firenze: Vallecchi Editore.

Malaparte, Curzio 2007. *Women Like Me*. (*Donna Come Me*, 1940.) Kään. Robin Monotti Graziadei. Leicester: Troubador Publishing.

Melender, Tommi 2013. Silmäkääntäjä Caprilta. *Yhden hengen orgiat. Esseitä luetusta elämästä*. Helsinki: WSOY. s. 45–65.

Raipola, Juha 2014. Inhimilliset ja postinhimilliset tulevaisuudet. *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola. Turku: Eetos. s. 37–56.

Rask, Riikka 2012. Vihapuhe Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa. *Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa*. Toim. Laura Elisabet Ervo, Raimo Lahti & Jukka Siro. Helsinki: Helsingin hovioikeus. s. 265–295.

Saarenheimo, Eero 2005. Kaputt di Curzio Malaparte letto da un finlandese. *Settentrione: rivista di studi italo-finlandesi*. 17/2005. s. 6–8.

Saarikivi, Janne 2003. Natsismi ja myytti pahasta ihmisestä. *Kaltio*. Haettu 20.11.2019 osoitteesta: <http://www.kaltio.fi/vanhat/index8e29.html>

Salminen, Antti & Tere Vadèn 2018. *Elo ja anergia*. Tampere: niin & näin / Eurooppalaisen filosofian seura ry.

Sarkki, Lauri 2011. Malaparten uusi tuleminen. *Parnasso* 61/7. s. 7.

Serra, Maurizio 2012. *Malaparte. Vite e leggende*. (*Malaparte Vies et légendes*, 2011)
Kään. Alberto Folin. Venetsia: Marsilio.